

М. Л. Дружинець,
д-р філол. наук, доц.,
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова,
професор кафедри української мови

ГЕНЕЗА УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ МОВИ У ГІПОТЕЗАХ ТА КОНЦЕПЦІЯХ Ю. КАРПЕНКА

Праця присвячена пам'яті визначного вченого, філолога, засновника Одеської ономастичної школи – заслуженого діяча науки і техніки України, члена-кореспондента Національної академії наук України, академіка Академії наук вищої школи України, доктора філологічних наук, професора Юрія Олександровича Карпенка і його дослідженням актуальної проблеми – походження, зародження і розвитку української мови, періодизації історії української літературної мови, зокрема хронологічним етапам поділу історії української літературної мови.

Мета розвідки – подати концепції історичного розвитку української мови провідних науковців, найважливіші періодизації учених-славістів, конкретизувати та увиразнити засади періодизації та періоди історії укра-

їнської літературної мови. *Об'єктом дослідження* є гіпотези історичного розвитку української мови провідних науковців, хронологічні етапи поділу історії української літературної мови. *Предметом* – зміни хронологічних меж етапу НУМ і увиразнення його підперіодів. Попередниками у дослідженні окремих питань проблеми – передусім періодизації історії української літературної мови – можна назвати *С. Хваткову, Г. Онуфрієнко*.

Основою ПУЛІМ, безперечно, є концепції походження української мови. Звернено увагу на дві основні концепції зародження і розвитку української мови, подано гіпотези історичного розвитку української мови провідних науковців, найважливіші періодизації учених-славістів. Проведене дослідження свідчить про зміну хронологічних меж етапу НУМ і про його козацьку, новоукраїнську та сучасну добу.

Нова українська мова, вважаємо, розпочинається з канцелярії Богдана Хмельницького, адже мова ділової документації, в основі якої лежить південно-східний діалект, близька до народнорозмовної. Листи-універсали – це неперевершені зразки української мови: всього 3% лексики становлять церковнослов'янізми, 7% – полонізми і 90% – українські слова.

Історія української літературної мови давня і надзвичайно цікава історичними витоками, прадавніми коренями з праслов'янської мови, але як об'єктивна система українська мова почала інтенсивно формуватися з IX ст. Глибинною і науково обгрунтованою є 5-ти етапна класифікація на основі фонологічних змін Ю. О. Карпенка, яка починається з праслов'янської мови і закінчується новою українською мовою (XIX–XX ст.).

Ключові слова: Ю. Карпенко, періодизація, концепції, засади, історія української літературної мови.

M. L. Druzhynets,
ScD, Associate Professor,
Odesa National I. I. Mechnikov University,
Ukrainian Language Department Professor

THE ORIGIN OF THE UKRAINIAN LITERARY LANGUAGE IN THE HYPOTHESES AND CONCEPTS OF YU. O. KARPENKO

The work is devoted to the memory of a prominent scientist, philologist, founder of the Odesa onomastic school, honoured worker of science and technology of Ukraine, corresponding member of the National Academy of Sciences of Ukraine, academician of the Academy of Sciences, professor Yuriy Karpenko and his study of a topical issue of the origin and development of the Ukrainian language, chronological stages of division of the history of Ukrainian literary language.

The purpose of the research is to present the concepts of the historical development of the Ukrainian language by leading scientists, the most important periodization of Slavic scientists, to specify and express the principles of periodization and periods of the history of the Ukrainian literary language. **The object** of the study is the hypotheses of the historical development of the Ukrainian language by leading scientists, and the chronological stages of the division of the history of the Ukrainian literary language. **The subject** is a change in the chronological boundaries of the new Ukrainian language and the expression of its subsites. S. Khkatkova and H. Onufrienko can be called the predecessors in the study of the periodization of the history of the Ukrainian literary language.

Different concepts of the origin of the Ukrainian language are the basis of the periodization of the history of the Ukrainian literary language. In the research, we pay attention to two main concepts of the origin and development of the Ukrainian language. Also, the hypotheses of the historical development of the Ukrainian language are presented, and the most important periodization of Slavic scientists is substantiated in the work. The research indicates a change in the chronological boundaries of the new Ukrainian language and its Cossack and modern era.

We believe the new Ukrainian language begins with maintaining documentation during Bohdan Khmelnytsky's headship. The language of business documentation was based on the southeastern dialect and was close to the ordinary spoken language. Universals are unsurpassed examples of the Ukrainian language: only 3% of vocabulary are church Slavonic words, 7% are Polish words, and 90% are Ukrainian words.

The history of the Ukrainian literary language is ancient and interesting by its historical origins, and ancient roots in the old Slavic language. But as an objective system, the Ukrainian language began to form intensively in the IX century. The 5th stage classification based on the phonological changes of Yu. O. Karpenko, which begins with the Slavic language and ends with the new Ukrainian language (XIX-XX centuries) is deep and scientifically substantiated.

Key words: Yu. O. Karpenko, periodization, concepts, principles, history of the Ukrainian literary language.

Постановка наукової проблеми та її актуальність. Карпенко Юрій Олександрович є засновником добре відомої у всьому світі Одеської ономастичної школи, є творцем концепції власної назви і футурологічних перспектив її розвитку, принципів ономастичної етимології, топонімічної і космонімічної систематики ієрархії слов'янських теонімів, літературної і когнітивної ономастики. Саме з його іменем пов'язане становлення літературної ономастики як окремого мовознавчого напрямку, який продовжили дослідники Одеської, Донецької та Ужгородської ономастичних шкіл.

Починаючи з 60-тих років минулого століття, учений захоплювався літературною ономастикою, залишивши по собі неперевершені зразки розгадування таїни власних назв у художніх творах («Літературна ономастика Ліни Костенко» (2004, у співавторстві) та «Літературна ономастика» (2008, збірник авторських статей)). У 80-ті роки вчений відкрив для слов'янської ономастики ще один напрям – космоніміку. Він написав низку статей про власні назви планет і їх супутників, зірок, сузір'їв тощо і видав монографію «Назви зіркового неба» (1-е видання - 1981; 2-е – 1985 р.).

Прикрасою двотомної енциклопедії «Słowiańska onomastyka» (Warszawa; Kraków, 2002-2003) стали його статті в українській частині книги про відбиття міжетнічних стосунків у порубіжній топонімії, про літературну ономастику та оронімію, якою мовознавець активно займався останнім часом [4].

Широкий лінгвістичний кругозір ученого виявився в його працях з історії, етимології слів української та інших слов'янських мов, з мовного аналізу фольклору та язичницької культури слов'ян, з фонології, лексикології, словотвору, морфології, орфографії, діалектології, стилістики української мови, проблем компаративістики, етнолінгвістики, соціолінгвістики, народознавства.

Вчений приділяв увагу й питанням історії української літературної мови, зокрема проблемам періодизації історії УЛМ, обґрунтовував концепції зародження і розвитку української мови. Зокрема, як і Ю. Шевельов, О. Горбач, Г. Півторак, В. Німчук, О. Царук, Ю. Карпенко вважав:

Історія української мови починається від праслов'янської доби.

1. Існування спільносхіднослов'янського етапу в історії української мови. Окремою є доба XI–XIII (XIV) ст.
2. Окремою є доба XIV(XV)–XVIII ст.
3. Новоукраїнська доба настала в кінці XIII ст. або на поч. XIX ст.
4. Поодиноким є виділення індоєвропейського та балтосло-в'янського етапів. Проте період середньоукраїнської мови інтерпретується і звідси називається по-різному. Неоднаково іменується період нової української мови [10, с. 36].

Аналіз досліджень проблеми. Проблема періодизації української літературної мови не втратила своєї актуальності й сьогодні. Відомі різноманітні періодизації, які віддаляють або наближують витоки української мови до того чи іншого історичного періоду. Досі не існує універсальної періодизації української літературної мови, досі у лінгвістичній науці немає одностайного погляду й на критерії, які слід брати за основу періодизації історії української мови, у зв'язку з цим у науковій літературі з історії української літературної мови існують розбіжності, суперечності.

Проблемі хронологічного поділу історії української літературної мови присвячені праці Н. Бабич, І. Білодіда, М. Бойчука, П. Бузука, О. Горбача, П.

Горецького, М.Жовтоброуха, І. Грицютенка, Г. Левченка, А. Москаленка, К. Німчинова, В. Німчука, Г.Півторака, П. Плюща, І. Огієнка, В. Русанівського, С. Смаль-Стоцького, Ю. Шевельова та ін.

Наша мета – подати концепції історичного розвитку української мови провідних науковців, найважливіші періодизації учених-славістів, зокрема й Ю. Карпенка, конкретизувати та увиразнити засади періодизації та періоди історії української літературної мови, зокрема період нової української літературної мови. **Об’єктом дослідження** є гіпотези історичного розвитку української мови провідних науковців, періодизації історії української літературної мови, зокрема засади та хронологічні етапи поділу історії української літературної мови. **Предметом** – зміни хронологічних меж етапу НУМ і увиразнення козацької, новоукраїнської та сучасної доби. Попередниками у дослідженні окремих питань проблеми – передусім періодизації історії української літературної мови – можна назвати С. *Хваткову*, Г. *Онуфрієнко*, В. Христенюк.

У пропонованій праці інтегровано загальнонаукові дослідницькі **методи**, зокрема аналіз і синтез, індукція, дедукція, описовий, порівняльно-історичний методи.

Теоретична цінність студіювання полягає в тому, що визначення хронологічних меж етапу НУМ і увиразнення козацької, новоукраїнської та сучасної доби прислужиться в розробці теорій соціолінгвістики, сучасної української мови, історії української літературної мови, лінгвокультурології. Результати дослідження можуть знайти **практичне використання** при викладанні базових теоретичних і практичних вишівських курсів, а також у низці відповідних спецкурсів і спецсеминарів із проблем загального мовознавства, лінгвістики, діалектології.

Виклад основного матеріалу. При періодизації передусім потрібно брати до уваги концепції походження української мови. Спільне і відмінне у концепціях провідних науковців подають С.*Хваткова*, Г. *Онуфрієнко* у статті «Генеza української мови у гіпотезах та концепціях мовознавців XIX – XX століть (закінчення)». Зокрема, ще раз підкреслимо бачення науковців:

1. Ю. Шевельов наголошує на тому, що українська мова починає своє існування від VII ст. – протоукраїнська мова (VII–XIст.).
2. За О. Горбачем, від 500/800–900/1000рр. функціонує протосхіднослов’янська доба, а українська мова виникає у її двох діалектах у XI/XII–XVст.
3. За Ю. Шевельовим, доба нової української мови розпочинається в XIXст., а за класифікацією В. Німчука – у XVIIст.
4. О. Царук заперечує тріалістичний розподіл слов’янських мов, пропонуючи дуалістичну дистрибуцію, за якою українська мова більше наближена до польської, білоруської, а не до російської [10, с. 36].

Концепція Олександра Царука з новаторською гіпотезою походження української мови. Він заперечує поділ слов'янських мов на східнослов'янські, західнослов'янські та південнослов'янські; згідно з його теорією українська мова більше наближена, належачи до «антської підгрупи», до польської та білоруської, ніж до російської, що належить до «словенської підгрупи» [12, с. 285].

Найбільш схожі класифікації Ю. Шевельова та Ю. Карпенка, але останній починає свою періодизацію від праслов'янської мови (кінець 2 тис. до н. е.) і виділяє період існування спільносхіднослов'янської мови (IV–Xст.).

Існують дві основні концепції зародження і розвитку української мови: 1) безпосереднім джерелом розвитку української мови виступає праслов'янська мова, періоду спільносхіднослов'янської мовної єдності (спільної розмовної давньоруської мови) не існувало - концепція вченого-мовознавця, славіста, доктора філософії академіка Юрія Шевельова; 2) українська мова виникла після розпаду давньоруської, який припадає нібито на XIV століття. Остання концепція, яка ґрунтувалася на вченні російського мовознавця О. Шахматова, домінувала майже до кінця XX століття в радянському мовознавстві. Прихильниками цієї гіпотези були А. Кримський, Л. Булаховський, М. Жовтобрюх, В. Німчук, Ю. Карпенко, О. Горбач та ін. [9], [11, с. 172]. Але ще на початку XX століття з'являється низка праць провідних українських мовознавців, зокрема К. Німчинова, О. Колесси, С. Смаль-Стоцького, Є. Тимченка, які не приймають цю концепцію і обґрунтовують виникнення української мови з праслов'янської. Такого погляду дотримувались і дотримуються І. Огієнко, Ю. Шевельов, О. Ткаченко, Г. Півторак, І. Матвіяс, В. Скляренко та ін. [9].

Найпоширенішою періодизацією у радянські часи була періодизація, що складалася з чотирьох періодів: 1) давньосхіднослов'янський період (VII–X ст.); 2) давньоруський період (XI–XIII ст.); 3) староукраїнський період (XIV–XVIII ст.); 4) новоукраїнський період (XIX–XX ст.).

До середини XX ст. була актуальною періодизація М. Жовтобрюха. Учений виділяв три періоди: I. Давня українська літературна мова (XIV–XVIII ст.): 1. Літературна мова XIV–першої половини XVI ст. (до Люблінської унії 1569 р.). 2. Літературна мова другої половини XVI–першої половини XVII ст. (від Люблінської унії 1569 р. до возз'єднання України з Росією). 3. Літературна мова другої половини XVII–до кінця XVIII ст. (після возз'єднання України з Росією до формування нової української літературної мови). II. Нова українська літературна мова (кінець XVIII ст. й до наших днів): 4. Літературна мова з кінця XVIII ст. – до 60-х років XIX ст. (творення літературної мови на народній основі та діяльність Т. Г. Шевченка). 5. Літературна мова від 60-х років XIX ст. і до Великої Жовтневої соціалістичної революції. III. Літературна мова радянської доби (всєбічний розвиток літературної мови) [3, с. 56].

Інститут мовознавства імені О. Потебні у 1985 році подав такі хронологічні межі етапів становлення періодизації історії української літературної мови: I. Українська літературна мова XIV – поч. XVIII ст.: 1. Українська літературна мова XIV – першої половини XVI ст. 2. Українська літературна мова середини XVI – середини XVII ст. 3. Українська літературна мова другої половини XVII – початку XVIII ст. II. Українська літературна мова середини XVIII ст. III. Нова українська літературна мова. Початковий період її розвитку (кінець XVIII – 40-і роки XIX ст.). IV. Українська літературна мова 40-х років XIX до початку XX ст. V. Українська літературна мова 20-90-х років XX ст.: 1. 20-30-ті роки (довоєнна доба). 2. Літературна мова 40–50-х років. 3. Сучасна українська літературна мова [14, с. 8].

В. Німчук запропонував періодизацію історії української мови як лінгвальної системи (системи систем):

- I. Праслов'янська мова з протосхіднослов'янськими діалектами в її складі (до VI/VII ст.);
- II. Прасхіднослов'янська мовна єдність із протоукраїнськими діалектами (VII/VIII – X ст.);
- III. Давньоруськоукраїнська мова (XI–XIII ст.);
- IV. Середньоукраїнська мова (XIV/XV – к. XVII ст.): а) рання середньоукраїнська мова – XIV – п. п. XVI ст.; б) пізня середньоукраїнська мова – др. п. XVI – XVII ст.);
- V. Новоукраїнська мова (від кінця XVIII ст.) [6, с. 3].

Г. Півторак вважає, що процес становлення східнослов'янських мов розпочався з української мови, оскільки майже вся територія України була прабатьківщиною слов'ян. Протоукраїнські діалекти впродовж VI - IX ст., увібрали в себе значну частину праслов'янської мовної спадщини, розвивалися, виявляючи чимало специфічних, або українсько-білоруських діалектних рис. Цей процес не був синхронним, тривав і в епоху Київської Русі. Рубежем, від якого є вагомими підстави вважати українську мову самостійною, згідно з теорією Г. Півторака, є XI – XII ст., коли остаточно визнається своєрідність фонетичної системи української мови [8, с. 278].

На основі фонологічних змін Ю. Карпенко подає такі періоди історії української мови: 1) праслов'янська мова (кінець II тисячоліття до н. е.) [закон наростаючої звучності, зокрема поява носових голосних, складотворних **р, л**; перехідні палаталізації задньоязикових]; 2) спільна мова східних і південних слов'ян (II ст. до н. е. — IV ст. н. е.); 3) спільносхіднослов'янська мова (IV–X ст.) — антська мова (IV–VII ст.), давньоруська (VIII–X ст.) [повноголосся, перехід початкового **je>o**, деназалізація носових голосних]; 4) давньоукраїнська мова (XI–XIV ст.); 5) староукраїнська мова (XV–XVIII ст.) [завершення у більшості говорів **о, е > і** в нових закритих складах, опозиції глухих-дзвінких, твердих-м'яких, приголосних як основних прикмет фоно-

логічної системи]; 6) нова українська мова (XIX–XX ст.) [зміни орфоепічного рівня, взаємодія орфоепії та орфографії] [5, с. 8].

І. Огієнко основним джерелом розвитку української мови вважав праслов'янську мову. У розвитку української літературної мови І. Огієнко виділяв такі періоди і підперіоди: І. Стара українська літературна мова (IX–XVI ст.): 1) церковнослов'янська мова (з IX ст.); 2) нова середньочерковнослов'янська мова (з XII ст.); 3) актова мова (XIV–XVI ст.); II. Нова українська літературна мова (з другої половини XVI ст.): 1) книжна українська мова (XVII–XVIII ст.); 2) утвердження нової української літературної мови (з 1798 р.); 3) українська літературна мова доби русифікації (1917–1923 рр.); 4) українська літературна мова доби українізації (1923–1933 рр.); 5) українська літературна мова доби комунізації (1933–... рр.) [7], [11, с. 175-176].

Ю. Шевельов – автор науково обґрунтованої періодизації, яку на сьогодні підтримує більшість українських мовознавців, історію української мови поділив на чотири періоди: 1) протоукраїнська мова (VII–XI ст.); 2) староукраїнська мова (XI–XIV ст.); 3) середньоукраїнська мова: а) рання середньоукраїнська мова (кінець XIV–кінець XVI ст.); б) середньоукраїнська мова (кінець XVI–початок XVIII ст.); в) пізня середньоукраїнська мова (початок XVIII–початок XIX ст.); 4) нова українська мова (XIX ст. – наш час) [2, с. 5], [13, с. 203].

Для виділення періодів у становленні української мови вчені керуються різними критеріями. М. Жовтобрюх вважав, що засадами періодизації є розвиток самого народу, внутрішні процеси - розвиток самої літературної мови [3, с. 57]. Він використовував різні принципи при її складанні, а саме: 1) пов'язував періоди розвитку історії української мови з історією українського народу (назви першого й другого підперіодів першого періоду: 1. Літературна мова XIV–першої половини XVI ст. (до Люблінської унії 1569 р.). 2. Літературна мова другої половини XVI–першої половини XVII ст. (від Люблінської унії 1569 р. до возз'єднання України з Росією) та 2) частково враховував специфіку розвитку літературної мови, зокрема при зміні її основи (Нова українська літературна мова (кінець XVIII ст. й до наших днів); 4. Літературна мова з кінця XVIII ст. – до 60-х років XIX ст. (творення літературної мови на народній основі та діяльність Т. Г. Шевченка) [там само, с. 58]. І. Огієнко, аналізуючи історичні періоди розвитку української літературної мови, керувався такими засадами: зміна структури літературної мови, її суспільних функцій і стильової диференціації, відношення між літературною та розмовною мовами, співвідношення між історією української мови та історією української літератури і культури, співвідношення етапів історії літературної мови з етапами історії українського народу [7]. О. Горбач вважав, що при періодизації історії української літературної мови треба враховувати такі критерії

рії: а) внутрішній розвиток мови (її лексики, фонетики тощо); б) культурно-політичні процеси й події; в) взаємовідношення літературно-мовних варіантів української мовної території; г) співіснування та взаємодія національного варіанту літературної мови з іншомовними; ґ) функціонально-стилістичне розшарування та ін. [1, с. 3], [11, с. 176].

Висновки та перспективи дослідження. Власне, історія мови, її тимчасовий занепад чи розвиток, особливості становлення залежать як від інтралінгвальних (мовних), так і від екстралінгвальних (позамовних) чинників [11, с. 176]. На нашу думку, засадами періодизації є історія розвитку самої мови: її внутрішніх особливостей, структури; історія розвитку суспільства; взаємодія різних варіантів літературної мови, різних типів літературної мови; взаємодія літературної мови з розмовною мовою, із діалектною. Виділяючи окремі періоди в історії української літературної мови, потрібно зважати на еволюцію літературної мови на всіх етапах, зокрема це на поповненні словника новими словами, удосконаленні граматичної будови, диференціацію та специфіку становлення суспільних функцій з кожним новим історичним етапом, появу нових стилів, нових засобів вираження, різних форм взаємозв'язку і взаємодії літературної та живої усної народної мови. Розвиток літературної мови полягає не лише у виробленні норми, а й поширенні її на всі сфери політичного, виробничого і культурного життя, що породжує розгалужену систему функціональних стилів, які є свідченням появи нової якості літературної мови. Стильова диференціація літературної мови, на думку В. Христенюк, – одна з головних внутрішньомовних ознак, за якою можна виділити етапи розвитку літературної мови і яка корелює з такими позамовними чинниками, як зміна суспільних формацій, визначні історичні події в житті суспільства, великі наукові відкриття [11, с. 176].

Нині доведено необґрунтованість доктрини про давньоруську народність і давньоруську мову, схарактеризовано особливості формування української мови від праслов'янської доби до наших днів, існує науково вмотивована українськими вченими концепція розвитку української мови на праслов'янському ґрунті, визначено основні етапи розвитку літературної мови, чітко визначено типи літературно-писемної мови періоду Київської Русі (давньоукраїнська мова та старослов'янська мова (з XII ст. церковнослов'янська)). Однак на основі вивчених класифікацій, хотіли б увиразнити деякі періоди історії української літературної мови і запропонувати зміну хронологічних меж періоду НУЛМ, а саме: 1) протоукраїнська мова (VII–X ст.); 2) давньоукраїнська мова (X – I половина XIV ст.): *київсько-чернігівська доба (900-1150), змодифікована старослов'янська мова (1150- 1240), галицько-волинська доба (1240-1350)*; 3) староукраїнська мова: (II половина XIV– I половина XVII ст.): *литовська доба (1350-1569 рр.) та польська доба (1569-1650 рр.)*; 4) нова українська мова (II поло-

вина XVII ст. – наш час). Нова українська мова, вважаємо, розпочинається з канцелярії Богдана Хмельницького, адже мова ділової документації, в основі якої лежить південно-східний діалект, близька до народнорозмовної. Листи-універсали – це неперевершені зразки української мови: всього 3% лексики становлять церковнослов'янізми, 7% – полонізми і 90% – українські слова. Ще І. Франко писав, що історія нової української мови повинна починатися з гетьманської канцелярії [15, с. 44]. Четвертий період *Нова українська мова (II половина XVII ст. – наш час)* увиразнимо і виокремимо підперіоди: 1) *початковий підперіод нової української мови – козацька доба (II половина XVII ст. – кінець XVIII ст.)*; 2) *середній підперіод нової української мови – утвердження нової української літературної мови – новоукраїнська доба (кінець XVIII ст. – 40 рр. XIX ст.)*; 3) *останній підперіод нової української мови (40 рр. XIX ст. – і до сьогодні): а) 40 рр. XIX ст. – 1917р.; б) українська літературна мова доби русифікації (1917–1923 рр.); в) українська літературна мова доби українізації (1923–1933 рр.); г) українська літературна мова доби комунізації (1933–1991 рр.); з) українська літературна мова незалежної України (1991 –... рр.)*.

Історія української літературної мови давня і надзвичайно цікава історичними витоками, прадавніми коренями з праслов'янської мови, але як об'єктивна система українська мова почала інтенсивно формуватися з IX ст. Надзвичайно глибокою і обґрунтованою є 5-ти етапна класифікація на основі фонологічних змін Ю. Карпенка, яка починається з праслов'янської мови і закінчується новою українською мовою (XIX – XX ст.).

Багатогранна й плідна наукова, педагогічна, організаторська та громадська діяльність визначного мовознавця тісно пов'язана з історією рідного народу та його мови і заслужено принесла йому широке визнання в Україні й далеко за її межами.

Перспективу подальших досліджень убачаємо у вивченні генези української літературної мови у гіпотезах і концепціях провідних науковців.

Література

1. *Горбач Олекса*. Засади періодизації історії української мови й етапи її розвитку: Резюме доповіді на МАУ-2. Львів, 1993. 8 с.
2. *Грищенко А. П.* Передмова. *Сучасна українська літературна мова: Підручник/за заг. ред. А. П. Грищенка*. Київ: Вища шк., 1993. С. 3-10.
3. *Жовтобрюх М. А.* Зауваження до періодизації української літературної мови. *Українська мова в школі*. 1959. № 2. С. 55-59.
4. Карпенко Ю. О. – всесвітньо відомий український мовознавець. URL: <https://history-malyn.in.ua/>.
5. *Карпенко Ю. О.* Українська гіпотеза походження української мови. *Мовознавство*. 1993. № 5. С. 3-8.

6. Німчук В. В. Періодизація та напрямок дослідження генезису та історії української мови. *Мовознавство*. 1998. № 1. С. 3–13.
7. Огієнко Іван. Історія української літературної мови. Київ: Либідь, 1995. 294 с.
8. Півторак Г. П. Коли ж виникла українська мова. Історія української мови: Хрестоматія/Упор. С. Я. Єрмоленко, А. К. Мойсеєнко. Київ: Либідь, 1996. С. 270-280.
9. Проблема існування спільної східнослов'янської мови. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki>.
10. Хваткова С., Онуфрієнко Г. Генеза української мови у гіпотезах та концепціях мовознавців XIX–XX століть (закінчення). *Персонал*. 2006. № 12. С. 36-42.
11. Христенюк В. Ф. Критерії періодизації історії української літературної мови. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. Серія 8. Філологічні науки (мовознавство і літературознавство): Збірник наукових праць/відп. ред. Л. І. Мацько. Київ: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009. Вип. 2 С. 169-174.
12. Царук О. Українська мова серед інших слов'янських: етнологічні та граматичні параметри: Монографія. Дніпропетровськ: Наука і освіта, 1998. 285с.
13. Schevelov G. J. Historical Phonology of the Ukrainian language. Heidelberg, 1979. P. 40, 203–207, 386–388, 57–560, 697–699.
14. Фащенко М. М. Історія української літературної мови: Практикум/М. М. Фащенко, З. І. Волосевич, М. Л. Микитин, Г. В. Сенник, С. Г. Яковець. Одеса: Астропринт, 2001. 220 с.
15. Франко І. Зібрання творів у 50-ти томах. Том 41: Літературно-критичні праці (1890 – 1910) . Київ: Наук. думка, 1984. 682 с.

References

1. Horbach, Oleksa. (1993), *The principles of periodization of the history of the Ukrainian language and the stages of its development: summary of UIA-2 report [Zasady periodyzatsii istorii ukrainskoi movy u etapy yii rozvytku: Reziiume dopovidi na MAU-2]*. Lviv, 8 p.
2. Hryshchenko, A. P. (1993), *Preface [Peredmov]*. Suchasna ukrainska literaturna mova: Pidruchnyk/za zah. red. A. P. Hryshchenka. Kyiv, pp. 3-10.
3. Zhovtobriukh, M. A. (1959), *Remarks to the periodization of Ukrainian literary language [Zauvazhennia do periodyzatsii ukrainskoi literaturnoi movy]*. *Ukrainska mova v shkoli*. № 2, pp. 55-59.
4. *In memory of Yuri Karpenko [Karpenko Yu. O. – vsesvitno vidomyi ukrainskyi movoznavets]*. URL: <https://history-malyn.in.ua/>.
5. Karpenko, Yu. O. (1993), *Ukrainian hypothesis of the Ukrainian language*

- origin [*Ukrainska hipoteza pokhodzhennia ukrainskoi movy*]. *Movoznavstvo*. № 5. pp. 3-8.
6. Nimchuk, V. V. (1998), *Periodization and direction of research of the genesis and history of the Ukrainian language [Periodyzatsiia ta napriamok doslidzhennia henezysu ta istorii ukrainskoi movy]*. *Movoznavstvo*. № 1, pp. 3–13.
 7. Ohiienko, Ivan (1995), *History of the Ukrainian Literary Language [Istoriia ukrainskoi literaturnoi movy]*. Kyiv, 294 p.
 8. Pivtorak, H. P. (1996), *When did the Ukrainian language emerge [Koly zh vynykla ukrainska mova]*. *Istoriia ukrainskoi movy: Khrestomatiia/Upor. S. Ya. Yermolenko, A. K. Moiseienko*. Kyiv, pp. 270-280.
 9. *The problem of existence of a common Eastern Slavic language [Problema isnuvannia spilnoi skhidnoslovianskoi movy]*. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki>.
 10. Khvatkova, S., Onufriienko, H. (2006), *Genesis of the Ukrainian language in the hypotheses and concepts of linguists of the XIXth and XXth centuries (ending) [Geneza ukrainskoi movy u hipotezakh ta kontseptsiiakh movoznavstiv XIX – XX stolit (zakinchennia)]*. *Personal*. № 12, pp. 36-42.
 11. Khrystenok, V. F. (2009), *Criteria for periodization of the history of the Ukrainian literary language [Kryterii periodyzatsii istorii ukrainskoi literaturnoi movy]*. *Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M. P. Drahomanova. Serii 8. Filolohichni nauky (movoznavstvo i literaturoznavstvo): Zbirnyk naukovykh prats/vidp. red. L. I. Matsko*. Kyiv, Vyp. 2, pp. 169-174.
 12. Tsaruk, O. (1998), *Ukrainian language among other Slavic languages: ethnological and grammatical criteria: monograph [Ukrainska mova sered inshykh slovianskykh: etnolohichni ta hramatychni parametry: Monohrafiia]*. Dnipropetrovsk, 285 p.
 13. Schevelov, G. J. (1979), *Historical Phonology of the Ukrainian language*. Heidelberg, p. 40, 203–207, 386–388, 57–560, 697–699.
 14. Fashchenko, M. M. (2001), *History of the Ukrainian Literary Language: Workshop [Istoriia ukrainskoi literaturnoi movy]: Praktykum/M. M. Fashchenko, Z. I. Volosevych, M. L. Mykytyn, H. V. Senyk, S. H. Yakovets*. Odesa, 220 p.
 15. Franko, I. (2001), *Collection of works in 50 volumes. Volume 41: Literary Critical Works [Zibrannia tvoriv u 50-ty tomakh]* Tom 41: *Literaturno-krytychni pratsi (1890 – 1910)*. Kyiv, 682 p.